

Türkiye’de Tarım Sektöründe Verimlilik ve Büyüme

Ayşe İmrohorođlu¹

Selahattin İmrohorođlu²

Murat Üngör³

1 Özet

Türkiye’de kişi başı milli gelirin Yunanistan, Portekiz ve İspanya’da kişi başı millî gelire oranı 1960 yılındaki %73’ten 1977 yılında %50 düzeyine düşmüş ve son yıllara kadar da bu düzeyde kalmıştır. Bu çalışma kişi başına gelir düzeyinde yaşanan görelî gerilemenin altında yatan sebepleri araştırmaktadır. Yazarlar, bu durumun ortaya çıkmasına yol açan belirli politikaların veya yapısal özelliklerin rolünün ayrıştırılıp ayrıştırılamayacağını incelemektedir. Pek çok yazar, gelişmekte olan ülkelerde kurumlar, beşeri sermaye ve makroekonomik politikaların büyümeyi engelleyici rollerine odaklanmıştır. Örneğin, Hall ve Jones (1999) çalışan başına üretim miktarında ülkeler arasındaki farklılıkları büyük ölçüde kurumların ve hükümet politikalarının farklılıklarına bağlamıştır. Acemoğlu, Johnson ve Robinson (2001) kurumların kişi başı geliri yüksek oranda etkilediğini göstermiştir. Son yıllarda, bu farklılıkların altında yatan nedenleri daha iyi anlayabilmek için sektörel dönüşüm modellerine başvurulmuştur. Örneğin, Gollin, Parente ve Rogerson (2002) ile Restuccia, Yang, ve Zhu (2008) kişi başı gelir düzeyindeki farklılıkları açıklamada tarım sektörünün önemine değinmiş, Duarte ve Restuccia (2010) ise geniş bir ülke grubu için gelir farklılıklarının kapanmamasını hizmetler sektöründeki verimliliğin düşük oluşuyla açıklamıştır. Bu çalışmada, Türkiye’nin büyüme tecrübesi çok sektörlü bir modelle incelemiş ve ülkenin yakınsama performansındaki problemlerin altında yatan temel unsurun tarım sektöründe verimlilik artışlarının zayıf olması olduğu bulunmuştur. Araştırma sonucunda, Türk tarım

1 Finans ve İşletme Ekonomisi Bölümü, Marshall School of Business, Güney California Üniversitesi, Los Angeles, CA 90089-1427. E-posta adresi: ayse@marshall.usc.edu

2 Finans ve İşletme Ekonomisi Bölümü, Marshall School of Business, Güney California Üniversitesi, Los Angeles, CA 90089-1427. E-posta adresi: selo@marshall.usc.edu

3 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma ve Para Politikası Bölümü, İstiklal Caddesi 10, Ulus, 06100 Ankara, Türkiye. E-posta adresi: murat.ungor@tcmb.gov.tr

sektöründe verimlilik artışlarının düşük olmasının nedenlerini anlamak için tarım sektörü aleyhine uygulanan politikaların dikkatle incelenmesi gerektiğine dair bulgular elde edilmiştir.

1923 ile 2008 yılları arasında Türkiye’de kişi başı milli gelir artış oranı %3 olmuş; oran zaman içerisinde gözle görülür biçimde dalgalanma göstermiştir. Örneğin, kişi başı milli gelir 1960 ile 1977 yılları arasında %3,8 oranında artmış, 1977 ile 2001 arasında ise yalnızca %1,6 oranında büyümüştür. Kehoe ve Prescott (2007) tarafından yapılan tanımdan hareketle “büyük buhran” dönemi olarak adlandırılabilir 1977-2001 döneminde, aynı zamanda, Türkiye ile benzer ekonomik durumdaki ülkeler arasındaki fark ilk kez açılmaya başlamıştır. Aslına bakılırsa, 1960 ve 1970’lerde Türkiye’nin kişi başı milli geliri bu çalışmada incelenen ülkeler olan Yunanistan, Portekiz ve İspanya’nın kişi başı milli gelirinin büyük oranda gerisine düşmüştür. Bu ülkelere oranla Türkiye’nin kişi başı milli geliri 1960 yılındaki %73 seviyesinden 1977 yılında %50 seviyesine düşmüş; oran 1980 ve 1990’lar boyunca %47 civarında durağan kalmıştır.

İncelenen ülkeler ile Türkiye arasındaki kişi başı gelir düzeyi farkı, söz konusu ülkelerin henüz Avrupa Birliği’ne üye olmadığı ve bu ülkeler arasında devlet harcamalarının milli gelir içerisindeki payı veya enflasyon oranı gibi maliye ve para politikası göstergeleri açısından belirgin bir farklılık görülmediği bir dönemde açılmıştır. Öte yandan, sektörlerin istihdamdaki payı ve verimlilik düzeyi açısından ülkeler arasında belirgin farklılıklar gözlenmiştir. 1960 yılında tarım sektörünün istihdamdaki payı Türkiye’de %76, Yunanistan’da %57, Portekiz’de %44, İspanya’da ise %42 idi. İncelenen ülkelerin tamamında, tarım sektörünün istihdamdaki payı zaman içinde düşüş göstermiştir. Ancak, Türkiye’de bu düşüş incelenen diğer ülkelere kıyasla çok daha yavaş olmuştur. 2008 yılı itibarıyla tarım sektörünün istihdamdaki payı Türkiye’de %24’e, Yunanistan’da %11’e, Portekiz’de %12’ye, İspanya’da ise %4’e gerilemiştir. Bu tablo, Türkiye’de tarım sektöründen, incelenen diğer ülkelere kıyasla, oldukça yavaş uzaklaşıldığını gözler önüne sermektedir. Ayrıca, Türkiye’de işgücü verimliliği özellikle tarım sektöründe incelenen ülkelere kıyasla oldukça düşüktür. Örneğin, 1968 ile 1978 yılları arasında sağlanan verimlilik artışı Türkiye’de %1,76, İspanya’da ise %6,8 oranında ortaya çıkmıştır. Bu farklar göz önüne alındığında, Türkiye, kişi başı gelir düzeyindeki farklılıkları yaratan kilit faktörlerin ortaya çıkarılması için ilginç bir vaka örneği ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de sektörel verimliliğinin düşük, tarım sektöründen uzaklaşmanın yavaş ve kişi başı gelir düzeyinin benzer ülkelere az olmasının altında yatan nedenleri

araştırmak için iki sektörlü bir model kullanılmıştır. Çalışma, işgücünün sektörler arasında dağılımlarının belirleyicilerini, sektörlerin verimlilik düzeyleri arasındaki fark ve homotetik olmayan tercihlerin gelir etkisi olarak kabul etmektedir. Model, İspanya'nın 1968 ve 2005 yılları arasındaki yapısal dönüşümüne göre ayarlanmış ve daha sonra Türkiye'de işgücünün sektörler arası dağılım dinamiklerini anlamak için kullanılmıştır. Türkiye'de tarımdan uzaklaşmanın yavaş ve genel verimlilik düzeyinin düşük olmasının tarım veya sanayi sektöründe (ya da her ikisinde) verimliliğin düşük olmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığı incelenmiştir. Çalışmada, Türkiye'ye 1968 yılı itibariyle İspanya'nın tarım veya sanayi sektörü verimlilik oranlarının atfedildiği karşı-olguasal bir deney gerçekleştirilmiştir.

Sonuçlara göre, İspanya'nın 1968 ile 2005 yılları arasında elde ettiği tarımsal verimlilik artış oranını yakalasa ydı, Türkiye tarım ekonomisinden daha hızlı uzaklaşabilir ve toplam kişi başı milli gelir artışı çok daha yüksek olabilirdi. Öte yandan, İspanya'nın sanayi sektörünün verimlilik artışlarının yakalanması büyümeye katkıda bulunmayacaktı. Ayrıca, 1960 ve 1970'li yıllarda İspanya'nın tarım sektöründe elde ettiği verimlilik artışını yakalamış olsaydı, Türkiye incelenen ülkelerden geri kalmayacaktı. Diğer seçilmiş Avrupa ülkeleriyle yapılan karşı-olguasal deney çalışmasında kullanılan sektörel verimlilik verileri de benzer sonuçlar vermektedir. Bu sonuca yol açan olgu, incelenen ülkelerin çoğunda ve incelenen dönem içerisinde tarım sektöründe sanayi sektörüne oranla verimlilik artışının Türkiye'ye kıyasla daha fazla olmasıdır. Türkiye'de verimlilik artışları her iki sektör için incelenen diğer ülkelerin gerisinde kalırken, tablonun özellikle tarım sektörü için daha kötü olduğu bulunmuştur.

Aralarında Altuğ, Filiztekin ve Pamuk'un (2008) da bulunduğu pek çok yazar, kurumların, düşük beşeri sermayenin ve hatalı makroekonomik politikaların Türkiye'nin büyümesini engelleyici etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmanın bulguları, her ne kadar önemlilerse de, bu faktörlerin farklı sektörleri farklı zamanlarda farklı şekillerde etkilediğini göstermiştir. Çalışma, ithal ikamesi ve fazla değerli döviz kuru gibi dolaylı faktörlerin Türkiye'de tarım sektörünü kötü etkileyerek ara malların etkin kullanımını olumsuz etkilediğini ve dolayısıyla tarım sektöründe verimliliği düşürdüğünü ortaya koyan ön bulguları göstermektedir.